

ÂKİLE HANIM SOKAĞI'NIN KADINLARI

Ayşe Melda ÜNER*

ÖZET

Halide Edib Adıvar, Yeni Türk edebiyatının en önemli yazarlarından biridir. Özellikle hikâye ve roman türünde verdiği eserlerle tanınmıştır. Yazar 1957-1958 yıllarında Hayat mecmuasında tefrika ettiği ve 1958'de kitap olarak yayımladığı Âkile Hanım Sokağı adlı romanında 1950'lerde Batı'da ortaya çıkan Rock'n Roll (Sallan ve Yuvarlan) düşüncesinin de etkisiyle aynı yıllar Türkiye'sinde yaşanan değişimi konu edinir. Bu çalışmada Halide Edib Adıvar'ın Âkile Hanım Sokağı romanında çizdiği kadın karakterler incelenmiş; yazarın bu karakterler üzerinden o dönemde Türkiye'de yaşanan değişim ve bu değişimin Türk toplumunun değer kavramları ile ahenkli olması gerekliliği hakkındaki düşünceleri araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Âkile Hanım Sokağı, Rock and Roll (Sallan ve Yuvarlan), kadınlar, toplumsal değişim, Türk değer kavramları.

1. GİRİŞ

Halide Edib (1882-1964)¹, Yeni Türk edebiyatı tarihinin en dikkat çekici yazarlarından biridir. II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde eser vermiştir.

---

* Yard. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, basilturk@marmara.edu.tr

¹ İnci Enginün *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi* adlı çalışmasında “kaynaklarda Halide Edib'in doğum tarihi[nin] genellikle 1882 veya 1884 olarak gösteril[diğini]” belirtir. “1882 tarihi, Halide Edib'in Üniversite'deki dosyasında bulunan nüfus kâğıdı suretindeki 1298 (Üsküdar, Hacı Hasna Hatun Sok. İcadiye, Hane no. 3, cilt no. 4, sahife no. 115 nüfus kütüğüne kayıtlıdır) ve yine kendi ifadesi olan *T.B.M.M. Albümü* (Dönem IX, Toplantı 4, Ankara 1953) ndeki 1882 tarihine dayanılarak kabul edilmiştir. Kendisiyle yapılan son röportajlardan birinde doğum yılını kendisinin de bilmediğini zira doğum tarihinin farklı kaydedildiği üç, dört nüfus kâğıdı bulunduğunu söyler. (Sermet Sami Uysal, “Halide Edib'le Son Görüşmemiz”, *Varlık*, n. 785, Şubat 1973, s. 6)”. Bkz. İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde*

Hem doğu hem de batı kültürünü son derece iyi bilen Halide Edib'in bütün eserlerinde eğitiminin ve yaşadığı tecrübelerin akislerini görmek mümkündür.

“Halide Edib'in roman ve hikâyeleri muhteva bakımından üç grupta toplanabilir:1. Daha çok kadın meselelerini ele alan ve eğitilmiş kadının cemiyetteki yerini arayan eserleri. 2. Millî Mücadele dönemini anlatan eserleri. 3. Şahsiyetleri, içinde buldukları geniş toplumla birlikte ele alan cemiyet romanları.”²

Halide Edib'in muhteva bakımından üçüncü gruptaki eserleri arasında yer alan *Âkile Hanım Sokağı* 1957-1958 yılları arasında Hayat mecmuasında üç ayrı roman gibi tefrika edilmiş; 1958 yılında da kitap halinde yayımlanmıştır.³

Roman, 1950'li yılların Türkiye'sinde yaşanan değişimleri anlatır. Halide Edib, bir konuşmasında *Âkile Hanım Sokağı* hakkında “Rock and Roll-Sallan ve Yuvarlan dansını ve müziğini yaratanın bir halk adamı olduğunu bilirsiniz. Bu adam belki kendi de farkında olmayarak dünyayı sallayan hayat sallantı ve yuvarlanmalarını sesle ifade etmiştir. Beni bu romanı yazmaya teşvik eden âmil Rock'n Roll'un ifade ettiği felsefedir” demiştir.⁴

Doğu ve Batı Meselesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2398, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978, s. 18, 1. dipnot. İnci Enginün'ün verdiği bu dipnottan yola çıkılarak Sermet Sami Uysal tarafından yapılmış ve *Varlık*, n. 785, Şubat 1973'te yayımlanmış olan Halide Edib röportajına da ulaşılmıştır.

² Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, “Halide Edib Adıvar”, Haz: İnci Enginün, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 1, İstanbul 1998, s. 376-377.

³ “Âkile Hanım Sokağı”, (1. Kısım), *Hayat*, nr. 20-28, 22 Şubat-18 Nisan 1957; “Sallan Yuvarlan” (2. Kısım), *Hayat*, nr. 29-38, 26 Nisan- 28 Haziran 1957; “Cıvıl Gız-Strip Tease” (3. Kısım), *Hayat*, nr. 52-67, 4 Ekim 1957-17 Ocak 1958. *Âkile Hanım Sokağı*, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kâğıtçılık Ltd. Şti, İstanbul 1958. (Bu çalışmada romanın künyesi verilen 1958 baskısı kullanılmıştır. Romandan yapılan alıntuların yanına sayfa numaralarının verilmesi ile yetinilecektir.) Halide Edib Adıvar ile ilgili en kapsamlı ilmi çalışmaların başında İnci Enginün'ün, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi* gelmektedir: İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2398, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978.

⁴ *Hayat*, nr. 28-19 Nisan 1957, s. 19.

Bu çalışmada, Halide Edib'in *Âkile Hanım Sokağı* adlı romanında çizdiği kadın karakterler üzerinden 1950'li yıllar Türkiye'sinde çeşitli sosyal kesimlere mensup kadınların durumunun ve yazarın bu kadınlara yaklaşımının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.⁵

2.ROMANIN ÖZETİ

Roman üç kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım romana da adını veren "Âkile Hanım Sokağı" ana başlığını taşır ve "Sokağı Takdim" ile başlar. (s. 3) Lâleli'de bulunan bu sokağın resmî adı "Ahmet Kemal Sokağı"dır. (s. 5) Ancak bu ad, sokak sakinleri tarafından benimsenmemiştir. Ahmet Kemal Sokağı, bu sokakta yaşayan ve her sosyal kesimden insanın sevgi ve saygısını kazanmış bulunan Âkile Hanım'ın adıyla anılmaktadır. Sokakta biri beyaz diğeri kırmızı iki konak dikkat çeker. Beyaz konakta emekli büyükelçi Samim Akyürek ailesi ve emektar hizmetçileri Güzide; kırmızı konakta ise Sultan Abdülhamid'in başmabeyincilerinden Abdülatif Bey'in "tek vârisi" (s. 38) Doktor Sadi Köksal ailesi ve sokağa adını veren kâhyaları Âkile Hanım yaşamaktadır. Samim Akyürek biraz çapkın ancak karısına pek düşkün bir erkektir. Uzun yıllar önce karısının evde bulun-

⁵ Halide Edib Adıvar'ın romanları üzerine Nazan Bekiroğlu tarafından yapılan *Halide Edib Adıvar'ın Romanlarının Roman Tekniği Bakımından İncelenmesi* başlıklı doktora tezi yazarın romanlarını teknik açıdan inceleyen son derece kapsamlı bir ilmi çalışmadır. Bkz: Nazan Bekiroğlu, *Halide Edib Adıvar'ın Romanlarının Roman Tekniği Bakımından İncelenmesi*, Tez Yöneticisi: Doç Dr. M. Orhan Okay, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Trabzon 1987. Halide Edib'in çeşitli eserlerini çeşitli açılardan ele alan ve bilhassa kadın konusunu sosyolojik bakışla ya da feminist kurama göre inceleyen ilmi çalışmalar arasında tarihsel sırayla Dr. Yahya Kanbolat, *Halide Edib Adıvar'ın Romanlarında Feminizm Sorunu*, Bayır Yayınları, Ankara 1986. Süreyya Tuna *Halide Edib'in Romanlarındaki Kadınlık ve Sorunları*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1997. Nazan Bekiroğlu, *Halide Edib Adıvar*, Şûle Yayınları, İstanbul 1999. Hülya Adak, "Otobiyografik Benliğin Çok Karakterliliği: Halide Edib'in Romanlarında Toplumsal Cinsiyet", *Kadınlar Dile Düşünce*, Derleyenler: Sibel Irzık-Jale Parla, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 161-178. Ayşe Durakbaşı, *Halide Edib Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2007. yer almaktadır. Bir diğer çalışma ise Ramazan Gülendam'ın *Türk Romanında Kadın Kimliği* başlıklı eseridir. Araştırmacı bu eserinde 1946-1960 yılları arasında yazılmış 95 romandaki kadın kimlikleri ve sorunlarını çeşitli tematik başlıklar altında inceler. Bu eserde Halide Edib'in, *Âkile Hanım Sokağı*, *Döner Ayna* ve *Sonsuz Panayır* adlı romanları üzerinde de durulmuştur. Bkz: Ramazan Gülendam, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yayınları, Konya 2006.

madığı bir gece, ona olan özlemi sebebiyle ve içkinin de tesiriyle Güzide ile birlikte olmuş ve bu birliktelikten Gülbeyaz adlı bir çocuk dünyaya gelmiştir. Samim Akyürek, çocuğunu nüfusuna geçirmemiş; onu görmek bile istememiştir. Eşi Ayşe Hanım ise olanlardan habersizdir. Güzide, kızı ile yakından ilgilenir; ancak annesi olduğunu ondan saklar. Gülbeyaz doktor olur. Kırmızı konağın sahibi Doktor Sadi Köksal'ın asistanlığını yapmaya, Köksal ailesi ile birlikte yaşamaya başlar. Burada çok mutlu olan Gülbeyaz'ın en büyük üzüntüsü gerçek ailesini bilmemesidir. Samim Akyürek ise yaşlandıkça yumuşamıştır. Zor şartlar içinde büyümesine rağmen çok başarılı ve iyi huylu bir kız olan tek evladı Gülbeyaz'ı merak etmektedir. Eşinin karşı konaktaki genç ve güzel doktora gösterdiği aşırı ilgi Ayşe Hanım'ı kızdırır. Akyürek'lerin yeğeni Nermin ise, hariciyecisi olan kocası Tarık'ın Roma'ya gitmesi üzerine onları ziyarete gelmiştir. Nermin'in canı, kocasının kendisini bir daktiloyla aldattığı şüphesi yüzünden pek sikkindir. Kendisini oyalamak için sokağın en tanınmış sakini olan Âkile Hanım ile tanışmaya gider. Âkile Hanım görmüş geçirmiş bir kadındır. Nermin kırmızı konaktan ayrıldıktan sonra Âkile Hanım onun tekrar geleceğini düşünür. Birinci bölüm Âkile Hanım'ın zihninden geçen kendi hayat hikâyesi ile sona erer.

İkinci bölüm "Sallan ve Yuvarlan" adını taşımaktadır. Bu bölümde Samim Akyürek, ailesine Gülbeyaz'ın Güzide'yle tek gecelik birlikteliğinden doğan kızı olduğunu açıklar. Samim Akyürek'in kimliği Gülbeyaz'a söylenir; ancak Ayşe Hanım ve Güzide'nin arzusu üzerine gerçek annesinin kim olduğu tutulur. Annesinin öldüğü, babasının da kendisini Güzide'ye tevdi ettiği anlatılır. Samim ve Ayşe Akyürek, Gülbeyaz'ı evlât edinirler. Güzide, kızının bir gün kimliğini öğrenmemesi, kendisi yüzünden utanç duymaması için intihar etmekten başka çare bulamaz. İkinci bölüm Tarık'ın, Roma seyahatine birlikte gittiği daktilonun bir Amerikalıyla nişanlandığını haber veren mektubu ile biter.

"Cıvıl Gız (Strip- Tease)" adlı üçüncü bölüm ilk iki bölümle daha az ilişkisi olan, daha çok kendi içinde bütünlük taşıyan bir bölümdür. Âkile Hanım Sokağı'nın sakinlerinden Arslan ailesinin oğlu başarılı Yüksek Mimar-Mühendis Sadi Arslan, bir akşam sonra, Taksim Bahçesi'nde yeni sahnelenmeye başlayan "Strip-Tease (Soyun-takıl ya da soyun-taciz et)" numarasını seyretmeye gitmeyi planlamaktadır. "O günün arifesinde" (s. 123) ise Âkile Hanım Sokağı'nda bir hizmetçi kızın pencere önünde soyunarak çalıştığı evin karşısına kamyon şoförlerini topladığını öğrenir. Bu

sebeple de o güne “Cıvıl Gız Günü” adını verir. Bu iki sahnenin “hemen aynı mânâyı taşı[ması]” dikkatini çeker. (s. 123) Cıvıl Gız bir süre sonra Sadi Arslan’a âşık olur ve Arslan ailesinin evinde hizmetçilik yapmaya başlar. Ona kendisini beğendirmek için ciddi ve disiplinli davranmaya gayret eder. Sadi Arslan’ın bu durumdan haberi yoktur. Kendisi sağlam karakterli bir gençtir. Otuz beş yaşında ve bekârdır. Evliliği mizacına aykırı bulmaktadır. Sadi Arslan’ın bu fikri, mimar Serin Esen ile tanışınca değişir. Sadi Arslan ile Serin Esen nişanlanırlar. Bu nişandan iki gün sonra İstanbul gazeteleri şehirde “hararetin çok fazla yükselmesi yüzünden çıldıran, hattâ intihara teşebbüs edenler[in] bulunduğunu, “bunlardan” “bilhassa dikkate değer” “bir tanesi[nin]” Lâleli’de “Cıvıl Gız” lâkabıyla tanınan Ayşe olduğunu haber verir. Ayşe kendisini çıplak bir halde evin çatısından atmış; kanlar içinde yerde yatarken Amerikalı gazeteci Mary Jones tarafından bulunarak kurtarılmıştır. (s. 215-216) Mary Jones, Akyürek ailesinin Amerika’dan ahababı Dick Jones’un bir süreliğine “Türkiye’yi tetkike gelmiş” (s. 31) meşhur bir “gazeteci muharrir” olan kardeşidir. (s. 209) Ayşe, Mary Jones tarafından evlât edinilir. İyileştikten sonra Amerika’ya götürülecektir. Roman, bu olaydan iki hafta sonra Serin ile Sadi’nin evliliklerini ve birlikte çalışarak İstanbul ve Anadolu’da inşa edecekleri yeni tip daireleri haber veren gazete metniyle sona erer.

3. ROMANDAKİ KADIN KARAKTERLER

İnci Enginün romandaki karakterleri üç grupta inceler: “1. Kültürlü, aristokrat, eski ve köklü aileler 2. Taşradan İstanbul’a gelenler 3. Ecnebi-ler.”⁶

Romandaki kadın karakterler de aynı başlıklar altında incelenebilir.

1. Kültürlü, aristokrat, eski ve köklü ailelere mensup kadın karakterler

AYŞE AKYÜREK

Emekli büyükelçi Samim Akyürek’in eşi ve Nermin’in teyzesi olan Ayşe Akyürek zarif bir hanımdır. Kişiliğinde Türk toplumunun değer

⁶ İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2398, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978, s. 351.

kavramları ile batılı yaşayışın Türk kültürü açısından müspet sayılabilecek unsurlarını birleştirmeyi başarmıştır. Bir büyükelçi eşi olarak bulunduğu her toplulukta hayranlık uyandırmıştır. Mutlu bir evlilik hayatı vardır. Çocuğu olmamıştır; ancak bunun eksikliğini hissetmez. Eşinin kendisine duyduğu sevgiden emindir. Onun kadınlara olan ilgisine karşı anlayışlı sayılabilir. Onunla bu konuda konuşmaz, mesafesini muhafaza eder. Fakat Samim Bey'in kırmızı konakta yaşayan genç Tıbbiyeli Gülbeyaz'a gösterdiği aşırı ilgi onu çok kızdırır. Hattâ boşanmaya karar vermesine sebep olur. Gülbeyaz'ın, kocasının sevgilisi değil de hizmetçileri Güzide ile yaşadığı tek gecelik birliktelikten doğan gayrimeşru çocuğu olduğunu öğrendiğinde ise evliliğini sürdürmeye ve hattâ büyük bir olgunlukla Gülbeyaz'ı evlât edinmeye karar verir.

Ayşe Hanım, Cumhuriyet döneminde kendi neslinin, batılı yaşam tarzını son derece iyi bilen, yabancı dili -çok akıcı olmasa da- konuşabilen, kültürlü, aristokrat kadınına güzel bir örnektir. Bu kadın tipi, batılı yaşayış tarzının unsurlarını bir batılı kadar iyi icra eder; ancak doğunun değerlerine bağlıdır. Aile birliğini korumak için de geleneksel rolüne uygun davranır; fedakârlık etmekten çekinmez.

NERMİN TAMAR

Romanda en ayrıntılı şekilde ele alınan kadın karakter olan Nermin, “[h]ayatı, daima uzak ve hudut bölgelerinden geçen, tehlikeli sahnelerde mühim rol oynamış, hakiki, eski Osmanlı ruhunu taşıyan bir miralay” kızıdır. (s. 8) Küçük yaşta annesini, bir süre sonra da babasını kaybettiği için teyzesi ve eniştesi tarafından büyütülmüştür. Nermin otuz üç otuz dört yaşlarında, alımlı, iyi eğitilmiş ve modern bir genç kadındır. Fransızca ve İngilizceyi çok küçük yaşta öğrenmiş ve henüz on yaşındayken Washington'a gitmiştir. Amerika'da büyümüş olması “yazarın kendi tecrübeleriyle yakından ilgilidir.”⁷ “[H]ariciye hayatının içtimai taraflarını, teyze[sine] iki yıl çıraklık ettikten sonra kavra[mıştır.]” (s. 12) Eniştesinin yanında yetişen genç müsteşar Tarık Tamar'ı da neredeyse çocuk yaşta

⁷ İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2398, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978, s.352.

tanımıştır. On sekiz yaşına geldiğinde, mükemmel bir hariciyecî eşi olacağı düşüncesiyle kendisine evlilik teklif eden Tarık Tamar ile evlenir. “Bir kızın en romantik hâdîsesi olması tabîî gibi görünen evlenmek” ona “âdetâ dinî ve kutsal bir hâdîse gibi aşılân[mıştır.]” (s. 14) Tarık ile mantıklı ve ölçülü bir evliliği vardır. Fakat Nermin’e göre bu evlilik “ateşi eksik bir münasebet”tir. (s.15). Nermin on beş yıllık evliliğinde “Amerikan romanlarında tarif edilen, insanı kendinden geçiren harikulâde hissi” bulamaz. (s.14) O, dışarıdan bakıldığında ideal gibi gözükken bu evlilikte eksik olan tutkuyu dönemin modası olan aşk romanlarını okuyarak kapatır. Çocukları yoktur. Nermin bir kez hamile kalmış, ancak bebeğini düşürmüştür. Anne olmak arzusu “Tarık’ın mütemediyen nüfus çoğalmasından dünyanın düştüğü tehlikeli vaziyetten bahsetmesinden dolayı” “gizli kal[mıştır.]” (s. 15) Nermin bu durumu “bir taraftan ideal, öbür taraftan ateşi eksik münasebetler bilhassa bereketsiz oluyor” (s.15) düşüncesiyle kabullenir.

Nermin mükemmel bir eş olarak kocasına davetlerde, gezilerde eşlik eder. Roma gezisine kocası Tarık’ın kendisini götürmemesi, güzel daktilo Sevim ile birlikte gitmesi Nermin’i o zamana kadar bilmediği bir duygu olan kıskançlıkla tanıştır. Onların evliliklerinde hiçbir vakit duygusal çalkantılar olmamıştır. Aynı yatakta bile uyumazlar. Nermin kıskançlığının etkisiyle daha Washington’da iken kendisine âşık olan Amerikalı Dick ile Emirgân’da bir gazinoda Türk değer kavramlarına ve kendi anlayışına hiç uymayacak bir şekilde Rock’n Roll dansı eder. Amerika ve Avrupa’da moda olan “Rock’n Roll (Sallan ve Yuvarlan)” adlı bu dans o zamana kadar Türkiye’de görülmemiştir. Müziği ve ritmi hem gazinodakileri hem de dışarıdakileri “bir Rûfâî ayini” (s.95) gibi etkiler. Hattâ öyle ki gazinonun dışında bu dansı izleyenler taşkınlıkla camları kırarlar. Yazar, Nermin ile Dick Jones’un dansını şöyle tarif eder:

“Dick, Nermin’i yakalamış, sallıyor, iki tarafın kalçaları vezinli ve mütemedî bir sara raşesi içinde sağa sola gidip geliyor. (...) Beklenmedik bir anda kadın tepe aşağı oluyor, erkek onu belinden yakalıyor, omzuna atıyor, etek aşağı iniyor, iki kadın bacağı havada...”

Nermin’in çoraplarının üstünden, bacaklarının dizlerinden yukarısı çıplak...” (s.95)

Yazar, “dışından tamamen garplı görünen” (s.168-169) Nermin’in aslında Türk toplumunun geleneksel yapısına sonuna kadar bağlı düşünce yapısını göstermek için onun dansın ardından çektiği vicdan azabını okuyucuya aktarır:

“Belki cürüm değil ama ayıp! Bacaklarını bütün Emirgân kahvesi halkına teşhir etmişti.

Şimdi irsî olan hayat görüşü ayaklanmış, yüzüne tükürüyor. Bunu kocasını herhangi bir saikle aldatmaktan daha aşağı buluyordu. (...) İntikam değil, kendi kendini rezil eden bu hareket, içinde daima hissedeceği bir ur kalacak.” (s.96)

Bu olayın hemen akabinde Samim Akyürek evinde bir davet verir. Bu davet için hazırlanan Nermin, “[h]is ve heyecan ifadesinde o kadar hasis olan Tarık’[ın]” kendisinin üzerinde gördüğü vakit “kollarını beli[ne] dola[dığı], başını göğsü[ne] daya[dığı], bir türlü bırakmak isteme[dığı]”, “[b]oynunu çenenin altına kadar kapalı, kolları omuzlara kadar açık, yukarısı bele kadar vücudu sık[an]”, kendisini “büst gibi göster[en]”, “koyu şarap renginde, yere kadar uzun kadife esvab[ını]” giyer. Bu davranışının sebebini ise şu şekilde açıklar: “Başka zaman olsa, onun olmadığı yerde bu esvabı giyemezdim. Fakat şimdi gözüme saplanmış bir hayalet var: Tarık’ın omuzlarını saran çıplak kollar, ‘Tarık benimdir,’ der gibi bana nispet vererek bakan elâ gözler!” Nermin, eşi Tarık’ın daktilo Sevim ile gayrimeşru bir münasebet içinde olduğu vehmiyle perişan olmuş; kendi değer yargılarına aykırı sayılabilecek davranışlara teşebbüs etmiştir. Ancak tam kapıdan çıkarken “hâlâ eski zaman kadınları gibi, koca[sının] arzusuna mugayir hareket etmeyi, şuur altında dahi olsa iste[mediğine]” kanaat getirir ve dönüp omzuna bir şal alır. Nermin’in odasından çıkarken sarf ettiği cümle ise çok çarpıcıdır: “Fakat neme lâzım, Tarık’ın gönlü ardımdan sürünüp yürümedikten sonra!”(s. 98-99)

Halide Edib Adıvar’ın, Batı’da büyümüş, ancak doğunun değer kavramlarına bağlı kalmış karakterlere sempati duyduğu, onları idealize ettiği bilinmektedir.⁸ Yazar, burada da Nermin karakterini yüceltmıştır. Halide

⁸ İnci Enginün, Halide Edib Adıvar’ın Cumhuriyet sonrası romanlarında ideal tipleri Amerika’da yetişmiş olanlar arasından seçtiğini ifade eder. Bkz: İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2398, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978, s. 352.

Edib Adivar'ın Nermin'e Türk adabına uymayan davranışından dolayı vicdan azabı çektirerek Cumhuriyet'ten sonra fazlaca Batılılaşan, kendi toplumuna yabancılaşan kadına bir uyarıda bulunmuş; hatırlatma yapmış olduğu düşünülebilir. Türk kadını iyi eğitilmiş, başarılı, modern olmalı; ancak ahlâki değerlerini de daima korumalıdır.

Romanda Nermin'de kıskançlık uyandıran güzel daktilo Sevim karakteri üzerinden çalışan kadına karşı bazı erkek ve kadınların öfke duydukları anlatılır. Nermin, çalışan kadınlara karşı duyulan bu öfkeyi bir nevi kıskançlık olarak görür. Ona göre bu kıskançlığın kadın ve erkek açısından farklı sebepleri vardır:

“Erkekler belki çalışan kadının ekmeklerini ellerinden almaya namzet bir vaziyete geldiklerini tahayyül ediyorlardı. Kadınların ise saiki daha fazla hissî idi. Fakat bundan dolayı bütün çalışan kadınlara, bilhassa daktilolara karşı bu gayz belki tabii idi.” (s.23)

Erkekler, çalışan kadının bir gün işlerini ellerinden alabilme; ev kadınları ise, kocalarıyla duygusal bir münasebet kurabilme olasılığından rahatsız olurlar.

Halide Edib Adivar'ın ilk eserlerinden itibaren Türk okuruna sunduğu yeniliklerden biri yarattığı kadın imgesidir. Bu imge toplumda birbirine zıt olarak algılanan bazı değerleri uzlaştırdığı için önemlidir. Müslüman-Osmanlı geleneklerine göre ev kadını olarak yetiştirilmiş kapalı ve cahil kadın, aydın kesimin gözünde geri kalmış bir uygarlığın simgesidir. Öte yandan batılılaşmış modern kadın da köklerinden kopmuş, değer kavramlarını yitirmiştir. Serbest davranışları ile kuşku uyandırmaktadır. İşte Halide Edib Adivar'ın kadın kahramanları bu çelişkiye doğunun değerlerine saygılı, ahlâkları, ancak eğitilmiş ve modern olmakla cevap verirler. Çünkü bu kadınlar “hem Batılılaşmış hem de ulusal değerlerine bağlı kalmış, hem okumuş ve serbest hem de namus konusunda çok titiz, ahlâki sağlam kadınlardı[r].”⁹

Nermin de bu modele uygun bir karakter olarak çizilmiştir. Dick Jones'un Nermin için söylediği “Nermin Hanım'ın çocukluğu ve ilk gençliği Washington'da geçmiştir. (...) Fakat her şeye, hattâ Rock and

⁹ Berna Moran, “Sinekli Bakkal”, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, 4.. Baskı İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s. 119.

Roll'daki ustalığına rağmen tamamen Türk kalmıştır.” cümlesi de bunu doğrular. (s. 167) Dick, Nermin'in bu yönünün kendisini çektiğini söyler. Yazar bir Amerikalı'yı Nermin'e her açıdan hayran bırakarak da eğitilmiş, kültürlü Türk kadınının girdiği her ortamda kendisine saygın bir yer edinebileceği mesajını verir.

Nermin'in Tarık'la gerçekleştirdiği mantık evliliği ise Tarık'ın Roma seyahatine Nermin'siz çıkmak zorunda kalması üzerine bir aşk evliliğine dönüşür. Nermin, Tarık'ı daktilo Sevim'den, Tarık, Nermin'i Amerikalı Dick'ten kıskanır. Böylece birbirlerine karşı o güne kadar varlığından bile habersiz oldukları duygular besledikleri ortaya çıkar. Bu durum, yazarın, evlilikte aşk ve ihtiras duygusunun varlığına önem verdiğini düşündürmektedir. Halide Edib, idealize ettiği Nermin karakterini evlilik ilişkisinde de seven ve sevilen bir kadın haline getirmiştir.

MUKADDES ARSLAN

“Muhtelif müsteşarlıklarda bulunmuş” (s. 127) Sadrettin Arslan'ın eşi, Yüksek Mimar-Mühendis Sadi Arslan'ın annesidir. İstanbulludur. Arslan ailesi “beş altı nesilden beri İstanbul'da yerleşmiş, yüksek mevkiler edinmiş, daha fazla dinî zadedgândan şeyhülislâm, kazasker gibi ecattan inme bir” ailedir. Yazar burada İstanbullu olmanın açıklamasını yapar: “İstanbullu'nun anası ve atası ekseriya başka illerden, hattâ başka diyar ve ırklardan gelirdi. Bunlar nereden gelmiş olurlarsa olsunlar, Türkleşmiş, İstanbullulaşmış insanlardan teşekkül ederdi. İşte bundan dolayı İstanbullu, nevi şahsına münhasır bir mahlûktur. İstanbul, iki nesil geçer geçmez, içine yerleşmiş olanlara damgasını basar. Bu damganın iyi veya kötü tarafları olabilir, fakat birkaçı hiç değişmez. Bunların başında objektif düşünmek gelir; bilhassa fikirecessüsü hâkimdir.” (s. 125) Yazarın İstanbul'u “bir izâbe kazanı”na benzettiği düşünülebilir.¹⁰ Mukaddes Ha-

¹⁰ İnci Enginün, “Bu İstanbul tanifi[nin] Halide Edib'in diğer romanlarında da İstanbul'a verdiği önem bakımından dikkate değer” olduğunu söyler. “İstanbul, âdeta, imparatorluğun dört bir tarafından gelenleri içinde eriten bir potadır” der. Bkz. İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2398, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978, s. 357. Halide Edib, *Inside India* adlı eserinde Hindistan'ı “melting pot” yani “izâbe kazanı” olarak nitelendirir. Bu eserin 3. Kısım 18. Bölüm'ü olan “Hinduism in the Melting-pot” “*Every human society is like a melting-pot.*” (Her insan topluluğu bir izâbe

nım, Doğu'nun değerlerine bağlı, geleneklere düşkün bir hanımdır. Batılı yaşayış tarzını bilir; ancak bu yaşayış tarzının müspet taraflarını benimsemeye dikkat eder. Hayatını ailesine adamıştır. İyi kalpli, yumuşak, sevgi dolu ideal bir eş ve annedir. Eşiyle son derece uyumlu bir kırk beş yılı geride bırakmışlardır. “Geçici anlaşmazlıklarını açığa vurmayan, birbirine kırılmaz surette bağlı bir çift” olmuşlardır. (s. 127) Arslan ailesi dört oğlunu yirmi yaşlarına gelmeden kaybetmiştir. Mukaddes Hanım, hayatta kalan tek oğlu Sadi'yi “Benim tek yaşar arslanım!” diyerek sever ve ona zaman zaman Yaşar ismiyle hitap eder. (s. 127) Oğlunun son derece müspet özellikler taşıyan tabiatında, çalışkan ve dirayetli olmasında büyük etkisi vardır. Sadi Bey de annesine hayrandır. Mukaddes Arslan, Halide Edib'in “Beşiği Sallayan El Dünyaya Hükmeder.”¹¹ başlıklı yazısında ileri sürdüğü, kadının annelik ve eşlik vasfı ile ailenin en önemli üyesi, toplumun temeli olduğu fikrinin cisimleşmiş hali gibidir. Sosyal ilişkilerden hoşlanan Mukaddes Hanım, batılı yaşam tarzının unsurlarından olan ancak o dönemde üst sosyal kesime mensup biraz daha muhafazakâr aileler tarafından da benimsenmiş bulunan kabul günleri düzenler; bu günlerde ahbablarını kusursuz bir şekilde ağırlar. Mukaddes Hanım, iyi yetiştirilmiş, Türk kültürünün değer kavramlarını benimsemiş, geleneksel yapıya uygun, mensup olduğu sosyal kesimin ve neslin ideal kadını olarak dikkat çeker. Oğlunun evlenmek istediği Serin'in daha önce evlenmiş olmasını söz konusu etmez. Onun çocuğunu torunu sıfatıyla kabul etmek için âdeta sabırsızlanır. Bu özellikleri onun müspet bir düşünce yapısına sahip olduğunu kanıtlar.

---

kazanına benzer.) cümlesiyle başlar. Bkz. Halide Edib, *Inside India*, George Allen and Unwin Ltd. London 1937, s. 247. İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi* adlı çalışmasında yazarın bu eseri hakkında da bilgi verir. İnci Enginün, Halide Edib'in her türlü imkân ve ideolojinin denendiği, her fikrin savunucularının bulunduğu Hindistan'ı bir izâbe kazanına benzettiğini söyler. Bkz. İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2398, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978, s. 457. Halide Edib'in *Âkile Hanım Sokağı* romanında İstanbul hakkında söyledikleri, *Inside India*'da sarf ettiği cümle ve İnci Enginün'ün yazarın İstanbul hakkındaki düşüncesi ile ilgili olarak yukarıda zikredilen tespiti Halide Edib'in İstanbul'u da “bir izâbe kazanı” olarak gördüğünü gösterir.

¹¹ Halide Edib, “Beşiği Sallayan El Dünyaya Hükmeder”, *Tanin*, nr. 6, 6 Ağustos 1908.

SERİN ESEN

Kültürlü, aristokrat, eski köklü bir aileye mensup olan Serin Esen Türkiye’de Cumhuriyet’ten sonra gördüğümüz eğitilmiş, dinamik, kendi ayakları üzerinde durabilen, kendi kararlarını kendi alabilen güçlü kadınlardandır. Adı da bilinçli bir şekilde seçilmiştir. Serin Esen, akliselim sahibidir; ani heyecanlara kapılmaz.

Otuz beş yaşında, eğitilmiş, kültürlü, güçlü bir kadın olarak tasvir edilen Serin Esen eşinden boşanmak üzeredir ve beş yaşında bir kız çocuğu sahibidir. Sevmediği ve geçinemediği kocasından ayrılmaktan, bir erkeğin koruması olmadan sadece kızıyla bir hayat kurmaktan korkmaz. Sadi Arslan, “bir dişi değil, ideal bir kadın olduğu kanaatine vardı[ğı]” (s. 192), “ne eski ne de yeni zamana mensup” (s. 206) bulduğu Serin’e ilk görüşte âşık olur. Evlenmemeye karar vermiştir; ancak Serin’i görür görmez fikrini değiştirir. Yazar, Sadi’nin Serin’e olan aşkının, daha önce evlenmiş ve çocuk sahibi olmuş bir hanımla aile kurmak hususundaki tereddütsüz arzusunun Türk toplumu için de örnek teşkil etmesini istemiş olabilir. Serin de boşanacağı eşinden çocuğunun velâyetini alarak Sadi Arslan ile yeni bir hayat kurmaya karar verir. Güzel Sanatlar Fakültesi’nde okumuş Serin Esen ve Yüksek Mimar-Mühendis Sadi Arslan evlendikten sonra birlikte çalışmaya, önce İstanbul’da daha sonra da Anadolu’da, o yıllarda Newyork’ta pek revaçta olan tek odalı dairelerin benzerlerini yapmaya karar verirler. Yazara göre eşlerin aynı meslekten olması daha uyumlu bir birliktelik kurulmasını sağlar. Mimar Serin Esen ile Yüksek Mimar Mühendis Sadi Arslan birbirlerine ve topluma el ele hizmet edeceklerdir.¹² Nazan Bekiroğlu’nun tespitiyle de “toplum sağlığı, en

¹² Halide Edib Adıvar’ın romanlarında meslektaşların evlilikleri hususuna dikkat çeken kapsamlı ilmî çalışmalar arasında İnci Enginün’ün *Halide Edib Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, Nazan Bekiroğlu’nun *Halide Edib Adıvar’ın Romanlarının Roman Tekniği Bakımından İncelenmesi*, ve *Halide Edib Adıvar*, Ramazan Gülendâd’ın *Türk Romanında Kadın Kimliği* adlı eserleri bulunmaktadır. Bkz: İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2398, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978. Nazan Bekiroğlu, *Halide Edib Adıvar’ın Romanlarının Roman Tekniği Bakımından İncelenmesi*, Tez Yöneticisi: Doç. Dr. M. Orhan Okay, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Trabzon 1987. Nazan Bekiroğlu, *Halide Edib Adıvar*, Şûle Yayınları, İstanbul 1999. Ramazan Gülendâd, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yayınları, Konya 2006.

küçük birimi olan ailenin sağlığı ile doğru orantılıdır ve mesele daha fert seviyesinde ele alınmalıdır. Bu görüş doğrultusunda romanın ideal tipleri evlenirler.” Nazan Bekiroğlu, yazarın “[b]öylece, her ikisi de doğu-batı, eski-yeni arasında kusursuz tasarrufa sahip” roman karakterlerinin, romanın sosyal muhtevasına uygun bir şekilde evlilik birliği kurmalarını sağladığını söyler.¹³

Milli Mücadele döneminde erkeklerle beraber savaşan ve ülkeyi kurtarmakta çok önemli rol oynayan Türk kadını Cumhuriyetten sonra da aynı şekilde yeni Türkiye'nin inşası için çaba gösterecektir. Onlar, ülkeyi daha çağdaş bir hale getireceklerdir.¹⁴ Kocasını ile yeni binalar yapmak üzere Anadolu'ya gidecek olan Serin Esen bu yeni kadın tipinin bir örneğidir.

GÜLBELAZ

Samim Akyürek ve Güzide'nin tek gecelik talihsiz birlikteliğinden dünyaya gelen kızları Gülbeyaz, anne babasının kimliğini bilmeden, âdeta kimsesiz bir çocuk olarak Güzide'nin bulunduğu bir öğretmenin evinde büyümüştür. Belki de gerçek anne babasına duyduğu özlemle anne baba diye hitap ettiği bu insanlar onu çok üzmüştür. Yaşadıklarına rağmen sevgi dolu ve iyi yüreklidir. Okuyup doktor olmayı başarır. Çalışkan ve beceriklidir. Mahalledeki hastalara büyük bir şefkatle bakar. Onlardan para almaz. Kendisini asistanı olarak almayı düşünen hocası Doktor Sadri Köksal'a yardım eder; ona ve karısı Samiye Hanım'a büyük saygı gösterir. Onların evlerinde kalır, hocasının tıbbî asistanlığının yanında evin işlerine de yardım eder. Bundan da hiçbir rahatsızlık duymaz. Bilâkis kendisini evin kızı gibi hisseder. Köksal ailesi de Gülbeyaz'ı kızları gibi sever. Gülbeyaz iyi bir aileden gelen ve kendisi ile evlenmek isteyen genç doktor Feyzi Bey'in teklifini kendi ailesinin kim olduğunu bilmediği için kabul

¹³ Nazan Bekiroğlu, *Halide Edib Adıvar'ın Romanlarının Roman Tekniği Bakımından İncelenmesi*, Tez Yöneticisi: Doç Dr. M. Orhan Okay, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Trabzon 1987., s. 496.

¹⁴ İnci Enginün, “ideal tipteki Türk mimar ve mühendisinin Türkiye'nin pratik bir şekilde imarı için İstanbul dışına çıkması[nın]” önemine dikkat çeker. “Bu bütün Anadolu'nun İstanbul zevkine göre bina edileceğinin bir çeşit müjdesidir.” der. Bkz: İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2398, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978, s. 365.

etmez. Samim Akyürek ailesine ve dahil oldukları sosyal kesime hayrandır. Ancak “kendisini istemeyen bu içtimai sınıfa böyle sokulmaya çalışma[nın]” çok “bayağı”, çok “küçük” bir davranış olduğunu düşünerek kendisine kızar. (s. 75) Halide Edib’in güzel, iyi kalpli, ahlâklı ve gururlu bir insan olan Gülbeyaz’a ve mesleğine büyük bir sempati ile yaklaştığı anlaşılmaktadır.¹⁵

Halide Edib Adıvar, Gülbeyaz’ın, gerçek babasının sosyal çevresine katılmayı hak ettiğini düşünür. Gülbeyaz’a babasının kimliği açıklanır. Ancak annesinin hizmetçilikle ömrünü tüketmiş çilekeş bir kadın olmasının hayatta Gülbeyaz’ı engelleyeceği açıktır. Bu durumda Gülbeyaz’a gerçek annesinin kim olduğu söylenmez. Güzide ise intihar ederek kimliğinin asla ortaya çıkmamasını sağlar. Yazar, gerçek babası Samim Akyürek ve karısı Ayşe Hanım’ın Gülbeyaz’ı evlât edinmelerini uygun görür. Gülbeyaz’ın evlât edinilmesi toplum tarafından yaşlı Akyürek çiftinin pek sevdikleri genç bir doktoru evlât edinmeleri şeklinde algılanır. Halide Edib Adıvar, toplumun değer yargılarına, ahlâk anlayışına önem vermektedir. Samim Akyürek gibi bir insanın gayrimeşru bir çocuk sahibi olduğu sosyal çevresine açıklanmaz. Gülbeyaz, Samim Akyürek’in kızı sıfatıyla sevdiği gençle nişanlanarak hep arzu ettiği gibi eğitilmiş, kültürlü, kibar sosyal kesimin bir ferdi olur. Gülbeyaz’ın bir meslektaşısı ile evlenmesi ise yazarın, eşlerin mizaç, sosyal kesim ve meslek açısından uyumlu olmalarına büyük ehemmiyet verdiğini bir kez daha kanıtlamaktadır.

2. Taşradan İstanbul’a gelenler:

ÂKİLE HANIM

Uzun yıllardan beri kırmızı konağın kâhyalığını yapan Âkile Hanım, esasen Varnalı bir muhacirdir. Kocasının kendisini başka bir kadınla aldatmasını hazmedemeyerek iki oğlunu da alıp İstanbul’a yerleşmiştir.

¹⁵ İnci Enginün Halide Edib’in son romanlarındaki “fedakâr ve kusursuz” doktor karakterlerinin yazarın son yıllarındaki hastalıkları ile ilgili olduğunu söyler. Ayrıntılı bilgi için bkz: İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978, s. 354.

Ağzından sigarası hiç düşmeyen, dişilikten uzak bir karakter olarak çizilen Âkile Hanım mahallenin muhtarı gibidir. Resmî dairelerde işlerin nasıl takip edileceğini bilir, her konuda mahalle halkına yardım eder. Bu özellikleri sebebiyle “Ahmet Kemal Sokağı” onun adıyla anılır olmuştur.

Okuma yazma bilmemesine rağmen “en temiz bir Tanzimat Türkçesi” (s.44) ile konuşan, Güzide’nin ifadesiyle “[ü]niversiteden çıkmışları da, dil bilenleri de cebinden çıkart[an]” (s. 32) Âkile Hanım, kocasının ihanetine rağmen evliliği “bütün ömür süren bir bağ gibi telâkki et[tiği]” için ondan boşanmaz. (s. 53) O, bütün sosyal kesimlerden her nevi kadın için örnek teşkil edebilir. Âkile Hanım, kocasını metresiyle yakalamıştır. Ancak “bunu asla kıskançlıktan yapmadı[ğın]”, kendisinden “o kadar aşağı olan karıyı kıskanmaya tenezzül” etmeyeceğini ifade eder. Yazar bu noktada Âkile Hanım’ın, kocasını “o bücür ve sakil kadının eline düşüren psikolojik saiki anlayama[dığını]” belirtir. (s. 60) Burada yazar, Âkile Hanım’ın kocasından daha güçlü, daha dirayetli, hattâ fiziksel mânâda da daha uzun boylu olduğunu anlatır. Kocasını Âkile Hanım’a “bütün kalbiyle tutulmuştu[r].” Ancak yazar, Âkile Hanım’ın kocasının, onun yanında kendisini yetersiz hissettiğini hissediyor. Anlaşılan Âkile Hanım’ın kocası tam da bu yüzden “bazen Cüce bazen de Kara Gülsüm lâkabı verilen amale kadındaki ölçsüz dişilik” ile “baştan çık[mış]”; bu “bücür ve sakil” kadının kollarına sığınmıştır. (s. 60) Halide Edib, bir başka kadın yüzünden evlilik birliğinin sarsılmasını katiben tasvip etmez. İki kadının aynı erkeği ve evi paylaşmasına müsamaha edilmemesi gerektiğini düşünür.¹⁶ Âkile Hanım kocasını bırakır; ancak onu boşamaz. Halide Edib Adıvar, daha çok alt sosyal kesime mensup kadınların bilinçlenmesi için çaba sarf eder. Çalışkan, dürüst, vefalı kadını her zaman yüceltir.¹⁷ Âkile Hanım

¹⁶ Halide Edib Adıvar, özel hayatında çok eşlilik sebebiyle büyük sıkıntılar çekmiştir. Babasının eşlerinin üzüntüsüne tanık olmuş, ilk eşi Salih Zeki’den kendisinin itirazına rağmen Salih Zeki’nin ikinci bir hanımla daha evlenmesi sebebiyle boşanmıştır.

¹⁷ Halide Edib Adıvar’ın, *Mev’ud Hüküm* adlı romanında anlattığı tâlî karakterlerden biri olan çamaşırcı Ayşe Kadın, “dürüst, vefalı, fedakâr ve çalışkan bir Türk kadınıdır. Halide Edib, ömrü boyunca bu tipi bütün eserlerinde saygıya değer bulur. Ayşe Hanım ailenin ve tüm cemiyetin ideal halk kadınıdır.” Bkz. İnci Enginün, *a.g.e.*, s.

gibi hayata karşı dimdik ayakta duran kadınlara duyduğu sempatiyi Âkile Hanım'ın adını, yaşadığı sokağa gayriresmî olarak da olsa -belki de özellikle bu şekilde- vererek gösterir.

GÜZİDE

Güzide emekli büyükelçi Samim Akyürek ailesinin emektarındır. Fiziksel olarak pek çirkin bir kadındır. Samim Akyürek, “siyasî bir mecburiyet üzerine İran sefaretinde bulun[duğu]” dönemde Ayşe Hanım'ın yokluğunda bir gece kendini bilmez bir haldeyken Güzide ile birlikte olmuştur. (s. 112) Güzide'nin hamile kalması üzerine Samim Bey, onu çocuğu aldırarak üzere İstanbul'a gönderir. Güzide üç yıl geri dönmez. Döndüğünde ise Samim Bey'e çocuğu doğurduğunu, adını Gülbeyaz koyduğunu ve bir ailenin yanına yerleştirdiğini haber verir. Ayşe Hanım'a ise hiçbir şey söylemez. Samim Akyürek, Gülbeyaz'ı merak etmez. Tanımak istemez. Gülbeyaz için Güzide'ye zaman zaman para yardımı yapmakla yetinir. Güzide ise kızını bir teyze sıfatıyla her anlamda ve daima korur. Analık duyguları oldukça kuvvetli olan bu kadın iyi yetişmesi için her türlü fedakârlığı göze aldığı kızına hiçbir zaman gerçek annesi olduğunu söylemez. Çünkü kendisini ona lâıyk görmez. Samim Akyürek ise evlâdına sahip çıkmamanın vicdan azabı içindedir. Çektiği onca zorluğa rağmen Tıbbiye'de tahsil görmeyi başaran bu güzel kızın kendi öz evlâdı olmasından büyük gurur duyar. Sonunda karısı Ayşe Hanım'a her şeyi itiraf eder. Ayşe Hanım, kocasını affetmeye ve Gülbeyaz'ı kendi evlâdı olarak benimsemeye hazırdır. Ancak onun “aristokrat zihniyeti bir an için bile olsa Güzide gibi bir hizmetçinin kendisine tercih edilmiş olmasını hazmedememektedir.”¹⁸ Güzide hem Ayşe Hanım'ın hem de evlâdının kendi varlığı yüzünden acı çekeceklerini bilir. Kızının âşık olduğu genç doktorla evlenmesini, daha üst düzey bir hayat sürmesini ister. Bir hizmetçinin kızı olarak horlanmasından korkar. Bu sebeple kendi kimliğinin

183. *Mev'ud Hüküm*, 1917 yılında yayımlanmıştır. *Âkile Hanım Sokağı* romanındaki Âkile Hanım *Mev'ud Hüküm*'deki çamaşırcı Ayşe Kadın'ı hatırlatır.

¹⁸ İnci Enginün, *Halide Edib Advar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978, s. 356.

saklı kalmasını şart koşar. Hayatı boyunca çevresindekileri düşünmüş, onlar için yaşamış olan bu fedakâr kadın, varlığının Ayşe Hanım'ı üzmemesi ve bir gün gerçeğin ortaya çıkarak kızının mutluluğunu gölgelememesi için kendi isteğiyle hayatına son verir. Yine kendisini hiçe saymış, sevdiklerinin refahı için canını vermekten çekinmemiştir.

Bu intihardan Ayşe Hanım haberdar edilmez. Gülbeyaz'a Samim Akyürek'in gayrimeşru bir ilişkisinden dünyaya geldiği ve babasının kendisini Gülbeyaz'a tevdi ettiği söylenmiştir. Gülbeyaz, çok sevdiği bir teyzenin kaybindan dolayı üzgündür. Ancak Akyürek ailesine bütün bağlılığına, onlar üzerindeki emeklerine rağmen Güzide'nin intiharı konağın sakinlerinde fazla bir üzüntü yaratmaz. Hattâ aradan çekildiği için bir rahatlama hissederler. Güzide'nin dünyadaki görevi Gülbeyaz'ı doğurup yetiştirmekten ibaret gibidir:

“[D]ünyaya Gülbeyaz gibi bir çocuğu hediye ettikten sonra varsın ebediyen rahata kavuşsun...” (s.120)

CIBIL GIZ AYŞE

Cıbil Gız lâkaplı Ayşe, anne babasını küçük yaşta kaybetmiş; akrabaları tarafından Bolu'dan getirilmiş genç bir hizmetçidir. İstanbul, her vakit çeşitli illerden göçmen alan bir şehir olagelmıştır. Cıbil Gız ve akrabaları da yeni bir hayat arayışıyla İstanbul'a gelmiştir. Ayşe, Beyoğlu'nda kapıcılık yapan eniştesi ve teyzesi için bir ek kazanç kapısı olmaktan başka bir anlam ifade etmemektedir.

Ayşe açıkgöz, hamarat ve beceriklidir. Yunan heykellerini hatırlatan “müstesna bir güzelliği” vardır. (s. 131) Fakat yazarın ifadesiyle “seksapel denilen cinsî cazibeden tabiat Ayşe'yi mahrum etmişti[r]”. (s. 138)

Ayşe'nin en önemli özelliği tesirlere çok açık olmasıdır. Onun bu durumu hiç kimse tarafından sevilmemiş olması ile ilgilidir. Ayşe hayatı boyunca hiçbir yere ait olamamıştır. Ergenlik çağında, Beyoğlu'nda, döneme göre son derece serbest yaşayan Madam Karamanidis adlı bir Rum hanımın yanında çalışır. Ayşe, kendisine Madam Karamanidis'i örnek alır. Madam Karamanidis'in konuşma tarzından yemek yapmasına, tavırlarından geceleri çıplak yatmasına kadar istisnasız her hareketini taklit eder. Ayşe, cinsî meselelere pek düşkündür. Erkeklerin ilgisini çekebil-

mek için türlü cilveler yapmaktan çekinmez. Madam Karamanidis'in evinden sonra Lâleli'de, Arslan ailesinin komşusu olan Fuat Bey'lerin köşkünde çalışmaya başlar. Beyoğlu'nda erkeklerin ilgisini çekememiştir; Lâleli'de bu durumu değiştirmeye karar verir. Geceleri elektrikleri yakarak, pencerenin önünde çıplak soyunur. Çalıştığı köşkün önü kamyon şoförleriyle dolar. Erkeklerin şehvetli bakışları, giyinirken ondan esirgedikleri ilgi hoşuna gider. **Yazar, bu durumu şöyle açıklar:**

“Anadolu evlâdı olan bir kadına çarıkli erkânıharb denilemezse de çarşafli politikacı denilebilir. Bir yerde elde edemedikleri şeyi başka bir yerde elde etmek ihtimalini gözden kaçırmazlar.” (s. 135)

Ayşe, Sadi Arslan'ı görüp ona âşık olana kadar bu gösteri devam eder. Bir süre sonra da Arslan ailesinin yanına girer ve onların kurallarına göre davranmayı öğrenir. Romanda gazete haberiyle duyurulan intihar teşebbüsünden sonra Amerikalı Dick'in kız kardeşi gazeteci Mary Jones, Ayşe'ye sahip çıkar. Onu evlât edinerek Amerika'ya götürmeye karar verir. Ayşe, kuvvetle muhtemeldir ki bu sefer de onun tesiriyle Amerikalılaştacaktır. Çünkü “Ayşe'de köksüzlük, değişme ve taklit esastır.”¹⁹

İstanbul'da o dönemde Taksim Gazinosu'nda Strep-Tease (soyun-takıl ya da soyun-taciz et) adlı ilginç bir dans gösterisi revaçtadır. Pamela isminde “Dört motorlu” lâkaplı Rus bir dansçı üstünde balık ağına ya da bir fileye benzeyen, püsküllü bir kıyafetle yarı çıplak dans eder. Özellikle yaşlı erkek müşterilerin kucağına oturur. Türlü işve ve danslarla onların kıyafetlerini çıkarır.

1955 yılı Türkiye'si'ni ilk iki bölümdeki Rock'n Roll (Sallan-yuvarlan) dansı üzerinden seyreden yazar; değişen, bin yıllık örtüsünden soyunan kadın imgesini de Strip-Tease (soyun-takıl ya da soyun-taciz et) dansı ile gösterir. Taksim Gazinosu'ndaki dansı seyreden Sadi Arslan'ın düşünceleri tam da bunu ifade eder:

“Biz erkekler kadınları, asırlarca perde arkasında soyduk durduk. Şimdi onlar kendi arzularıyla soyunuyor ve bizi de soyuyorlar. Pek de haksız değiller ya. (...) İnsanların kapı arkasında, mahremiyet perdesi

¹⁹ İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978, s. 360.

altında yaptıkları şeyler şimdi, hayvanlarda olduğu gibi, sokak ortasında, seyirciler arasında olacak.” (s.151)

Halide Edib, Sadi Arslan’ın ağzından sosyal psikoloji ile ilgili çarpıcı bir tespitini yansıtmaktadır.

Mukaddes Arslan’ın evinde düzenlediği bir toplantıda, Âkile Hanım Sokağı’nın kibar hanımları toplumdaki çıplaklık merakı ve dolayısıyla Cıvıl Gız üzerine konuşurlar. Nermin bu durumu “Eski kapalılığın bir aksülâmeli” olarak ifade edince bir hanım “Hayır, Amerikan mukallitliği” diyerek itiraz eder. Nermin “Amerikan kadınları[nın] hariçte çıplaklığı hiçbir zaman bu dereceye getirme[diklerini]” söyler. “Bilhassa orta sınıf kadınları hayli mutaasıptır. Hani şu Strip-Tease denilen soyunup soyma numarasını seyredenler bütün Amerikan kadınlarını böyle zannederler. Yanlış... Bu dans numarasını en evvel Amerikalılar yasak etmiş” der. Hanımlar daha sonra taşralılardan bahsetmeye başlarlar. Onların dışarıda “çok kapalı ve mutaassıp” olduklarını ancak “[k]jendi aralarında” çıplaklığın had safhaya ulaştığını konuşurlar:

- “(...) İsterseniz bizim evde siz de bir oda tutun. İşin iç yüzünü anlarsınız. Orada altı aile oturuyor, romanlara bile girmeyen bir sapıklık var.
- Meselâ?
- Bir tanesi gündeliğe giden şu şişman Gülsüm Hanım’ın ailesi.
- Bize gündeliğe gelir, çok derli toplu, akıllı uslu, beş vakit namazında bir kadındır.
- Öyledir ama, kendinden genç bir kocası var. Onu elinde tutmak için kız kardeşini eve getiriyor.
- İnşallah artık başkası yok.
- Nasıl yok, Samiye Hanım da kocasını bir köylüsü ile paylaşıyor.
- O bir istisna olacak.
- Bir de yanımızdaki küçük evin kiracılarını anlatayım. Kadının kocası kendisinden genç. İlk kocasından olan kızıyla kocasını evlendirmek için altı ay evvel resmen boşandı. Şimdi aynı evde herifin kaynanası sıfatıyla yaşıyor. Görüyorsunuz ya... Kıyamet günü yaklaştı.” (s.170-172)

Kadınlar arasındaki bu konuşmaları işiten Sadi Arslan'ın kadın çıplaklığı konusundaki düşünceleri ise oldukça ilgi çekicidir:

“Bilmem neden ben James Joyce’un vaktiyle İngiltere’de menedilen, kendisinin de Fransa’da yaşamasına sebep olan, galiba Türkçe’ye de tercüme edilmiş bulunan ‘Ulysses’ adlı meşhur romanını hatırladım. Evet, kıyamet alâmeti sadece atom bombası değil. Atom bombası nihayet dünyaya son verir, fakat bu umumîleşen, hayvaniyete doğru giden, hayat tarzları, medenî nizam denilen vaziyeti bozacak. İnsanlar tekâmül sahasında nasıl hayvaniyetten zâhiren olsun ayrılmışlarsa, şimdi tekâmül sona erdiği için hayvaniyete dönecekler.” (s.172)

Halide Edib, hemen bütün eserlerinde olduğu gibi *Âkile Hanım Sokakı*’nda da Türkiye ve Türk insanı ile ilgili pek çok sorunun cevabını arar. Onun yeni Türkiyesi’nde, romanda biraz mübalağalı bir şekilde tasvir edilen tipte çıplaklara yer yoktur. Zaten yazar romanın sonunda Cıvıl Gız Ayşe’yi gazeteci Mary Jones ile Amerika’ya yollar. Halide Edib, değişimi esas alan Ayşe’yi değişimin anavatanı Amerika’ya göndermiştir.

FEYZİYE HANIM

Sokak satıcılığından, milyoner “hacığa”lık seviyesine yükselen, bu sayede İstanbul’un münevver çevrelerinde bir yer edinmiş olan Konyalı müteahhit İsmail Bey’in “bayanı” Feyziye Hanım, Halide Edib’in bu romanda yarattığı kadınlar içinde en sevimsiz olanıdır. Yazar, Feyziye Hanım’ı şu cümlelerle tasvir eder:

“Çok şişman, karnı dışarıya fırlamış, göğsü açık, sütyenden yukarıya doğru iki et kümesi, boynunda dizi halinde bir sürü parlak kolye beline kadar sarkıyor. Çıplak kollarına dirseklerine kadar altın bilezikler takılmış. Pırasa rengindeki saçları tepesinde kabartılmış, kulaklarından omuzlarına doğru uzun küpeler sarkıyor. Fakat asıl unutulamayacak tarafı yüzü ve makyajı. Mavi gözleri kısılmış, dudakları ses çıkartmadan bir düşman eti çiğniyormuş gibi hareket halinde. Hülâsa korkunç bir hınç ve şiddet sembolü” olarak “zamanımızın ucubelerinden biri” (s. 155-156)

ifadesiyle anlatılan Feyziye Hanım, otoriter ve baskın kişiliği ile kocası İsmail Bey'e de âdeta tahakküm etmektedir.

İstanbul, daha önce "Cıvıl Gız" bölümünde de belirtildiği üzere her kesimden göçlerle kalabalıklaşmıştır. O yıllarda taşradan İstanbul'a gelecek zengin olan "hacığa"lar ve eşlerinin sayılarının arttığı görülmektedir. Elbette meselenin esası bu insanların eğitime, kültüre, usul ve adaba önem vermemeleri; paranın her kapıyı açan çok kuvvetli bir anahtar olduğuna inanmalarındır. Feyziye Hanım, paranın her şeyi satın alabileceğine inanır. Eğitilmiş insanları emrinde çalıştırmaktadır. Bu durumda etrafındaki kültürlü insanları örnek alarak kendisini yetiştirmek gibi bir düşüncesi olmaz. Çünkü Feyziye Hanım'a göre kendisi zengin olduğu için zaten herkesten üstündür. Feyziye Hanım romanda Anadolu insanının sıcaklığından, samimiyetinden nasibini almamış olumsuz bir karakter olarak çizilmiştir.

Bu insanlar maddi güçleri sayesinde en muteber çevrelerde bile kendilerine yer edinebilirler. Yazarın, İsmail Bey'in karısı Feyziye'den ve onun gibi türedi zenginlerden rahatsızlık duyduğu açıktır.

Öte yandan bütün korkunçluğuna rağmen Feyziye Hanım her durumda kocasının yanındadır. İsmail Bey, karısının samimiyetle yanında duran tek insan olduğunu bilir. Bu yüzden ona çok bağlıdır, onun kendisini bırakıp gitmesinden korkar:

- "Ne yaparsın, benim ondan başka kimsem yok. Mütemadiyen kafamı kemiriyor ama o giderse yapayalnız kalırım. Bütün tanıdıklarım ve dostlarım ya iş için, yahut da sosyete âleminde bir milyoner tanıdıkları bulunsun diye beni ararlar." diyerek bu çevrelerde kurulan ilişkilerin yüzeyselliğini dile getirir. " (s. 161)

3.ECNEBİLER:

Romandaki tek ecnebi kadın karakter Amerikalı Dick Jones'un gazeteci olan kız kardeşi Mary Jones'tur.

MARY JONES

Kardeşi Dick Jones’u görmek ve Türkiye hakkında fikir edinmek için İstanbul’a gelmiştir.²⁰ Romanda “Amerikan örneği bir gazeteci muharrir” olarak tanıtılır. (s. 209)

Mary Jones, Türk insanına ve Türkiye’ye karşı oryantalist sayılabilecek bir bakış açısına sahiptir. Aslında yeni Türkiye’nin batılı kimlik kazandığını kardeşi Dick’ten aldığı mektuplar vasıtasıyla öğrenmiştir ama yine de batılı bir aydının doğuyu hiç ziyaret etmeden kafasında yarattığı resme takılı kalmıştır. “Türkiye’yi şalvarlı, yatağanlı erkekler; peçeli ve evlerinde mahpus hayatı yaşayan kadınlar diyarı gibi telâkki etmiş olanların zihniyetinden bir tortu, şuurunun altında yaşa[maktadır]” (s. 209) Bu yüzden Hilton’dan Âkile Hanım Sokağı’na gelmek onu çok heyecanlandırır. Fotoğraf makinesini her an kullanmak ister. Onun için her şey çok ilginçtir. “Newyork sokaklarında görülen kolları açık, ayakları çıplak, saçları tay kuyruğu gibi tepeden tutturulmuş, yahut erkek gibi kesilmiş genç kızlardan ziyade yeldirmeli, eski usul başları kapalı, bilhassa arada bir, eski günlerin bir gölgesi gibi dolaşan çarşafli kadınlar onu bilhassa alâkadar ed[er].” (s. 209) Bu cümleler Halide Edib’in batılı aydına eleştirisini içinde barındırmaktadır. Batılı insan yeni Türkiye’ye bir fotoğraf makinesinin kamerasından bakar gibi yüzeysel bir bakış açısıyla bakmakta, derinlemesine bir tahlil yapmak zahmetine katlanmamaktadır. Mary Jones da “şalvarlı, yatağanlı erkekler; peçeli ve evlerinde mahpus hayatı yaşayan kadınlar” (s. 209) arar. Elindeki fotoğraf makinesiyle bu bakış açısına uygun kareleri yakalamak ister. Ancak çok geçmeden Türkiye’yi oryantalist algıyla değerlendiremeyeceğini anlar. Çok zengin bir kültürel ortamın içine girdiğini kavrar ve gelmeden önce kafasında az da olsa mevcut olan Doğulu Türkiye ve Türk insanı imajını değiştirir. Sadi Arslan’ın evinden ayrılırken içinden geçirdiği şu cümle çok dikkat çekicidir:

²⁰ İnci Enginün, romanda olayların geçtiği yıl olan 1955’te Amerikalıların Türkiye’de pek “popüler” olduklarını hatırlatır. Bkz. *Halide Edib Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2398, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978, s. 353.

“Mahallenin, evin başkalığına rağmen, içindekiler bizimkilerden farklı değil.” (s. 209)

Mary Jones Amerika’ya giderken beraberinde Yunan heykellerine benzettiği Cıvıl Gız Ayşe’yi de götürür. Bu köksüz kızın, değişimlerin ülkesi Amerika’ya gitmesi çok uygundur. Ayşe’nin bir gün Türkiye’ye Amerikalılaştırmış bir halde dönmesi de pek muhtemeldir.

4. SONUÇ

Halide Edib Adıvar, *Âkile Hanım Sokağı* romanında 1950’li yıllarda ülkede yaşayan Türk ve geçici bir süre için bulunan ecnebi kadınların durum ve konumlarını gözler önüne sermiştir. Yazar, bu sosyal romanında, Lâleli gibi İstanbul’un en eski semtlerinden birinde yaşayan üç farklı sosyal tabakayı başarılı bir şekilde birbiriyle ilişkili hale getirmiştir. Yazar, bu üç tabakanın birleşebileceği kanaatindedir.²¹

Değişik sosyal kesimler, İstanbul’un geleneksel semtlerinden birinde geçen olaylar Türkiye’nin o dönemdeki sosyo-kültürel yapısının çarpıcı bir yansımasıdır. Halide Edib Adıvar, bu romanında 1950’li yılların Türkiye’sini, Batı’daki modaların Türkiye’deki akislerini, Türk âdet ve değer kavramlarının ehemmiyetini ve Batılı’nın Türkiye’ye bakışını sürükleyici bir kurgu içinde aktarmayı başarmıştır. *Âkile Hanım Sokağı*, bu çalışmanın konusunu oluşturan kadın karakterleri üzerinden de topluma çarpıcı mesajlar vermeyi başarmıştır. Son söz olarak *Âkile Hanım Sokağı*, edebiyat tarihimizin dikkate değer romanlarından biridir denilebilir.

²¹ İnci Enginün’ün tespitiyle “Halide Edib, bütün romanlarında olduğu gibi bu üç farklı tabakanın birleşeceğine kanidir ve onları bozulmamış ruh zenginliği ve mahallî özelliklerini kaybetmemiş İstanbul tarafındaki bir arka sokakta toplar.” Bkz: İnci Enginün, *Halide Edib Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 2398, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978, s. 351.

“WOMEN OF *ÂKİLE HANIM SOKAĞI*”*Abstract*

*Halide Edib Adivar is one of the most important writers of New Turkish literature. She is especially known for her short stories and novels. In her novel *Âkile Hanım Sokağı* that she first published in *Hayat* magazine in 1957-1958 and which later came out as a book in 1958, the writer deals with the change experienced in Turkey that happened as a consequence of Rock'n Roll philosophy in the 1950's Western world. In this study women characters of Halide Edib Adivar's novel *Âkile Hanım Sokağı* have been taken up and the writer's views concerning the change in Turkey of that period and that this change should be in harmony with the value concepts of Turkish society, have been studied.*

Keywords

Âkile Hanım Sokağı, Rock and Roll, women, social change, Turkish value concepts.